

дая беларуская інтэлектуальная эліта, якая аказвае ўсё большы ўплыў на іншыя групы грамадства. З назіраннямі над моўнымі асаблівасцямі мясцовых гаворак і фальклору Беласточчыны выступаюць М. Кандрэц, Н. Баршчэўская і Я. Глушкоўская.

У другім зборніку вылучаны пяць раздзелаў. Першы, найбольш вялікі раздзел пачынаецца артыкулам А. Жураўскага «Беларускае мовазнаўства на сучасным этапе», у якім агляд здабыткаў беларускіх лінгвістаў ахоплівае перыяд з 60-х і да канца 80-х гг. У гэты раздзел уключаны амаль ці не ўсе артыкулы на лінгвістычную тэматыку: аб месцы Ф. Скарыны ў гісторыі беларускай літаратурнай мовы (Л. Шакуна), лексічных асаблівасцяў твораў Я. Коласа (М. Ціханюка), ужыванні дыялектызмаў у беларускай літаратурнай мове (Н. Амелянюк), субстантыўных прыметнікаў на *-ая/-яя* са значэннем лакатываў (Т. Ясінскай), складзенні займеннікаў у перакладзе Б. Тарашкевіча на беларускую мову паэмы «Пан Тадэвуш» і станаўленні літаратурных норм беларускай мовы (Т. Хыляк), праблемах вывучэння анамастыкі Беласточчыны (М. Кандрэц). Наступны раздзел складаецца толькі з двух артыкулаў: «Мікалай Янчук як даследчык польска-ўсходнеславянскага пагранічча» Б. Белаказовіча і «Наша ніва» і польскай літаратура» У. Стохеля. У артыкулах падкрэсліваюцца цесныя гістарычныя сувязі славянскіх народаў і іх культур. Тэма нацыянальнай адметнасці і славянскай культурнай супольнасці гучыць і ў артыкулах трэцяга раздзела, прысвечанага фальклору: А. Аксамітава — аб асаблівасцях мовы беларускай вясельнай паэзіі, А. Баршчэўскага — аб беларускім фальклоры Усходняй Беласточчыны, звязаным са смерцю і пахаваннем чалавека, Ф. Сяліцкага — аб беларускіх народных паданнях і легендах, М. Чурак аб выкарыстанні фальклорных матэрыялаў у «Беларускіх календарах», што з 1957 г. рэгулярна выдаюцца ў Беластоку Беларускім грамадска-культурным таварыствам. У чацвёртым раздзеле згрупаваны артыкулы пра беларускіх пісьменнікаў «белавежцаў». Агульны агляд іх творчасці даецца ў артыкуле Ф. Няўважнага. Аўтар спасылкаецца на творы як «белавежцаў» «старэйшага» пакалення — А. Барскага (А. Баршчэўскага), В. Шведа, Я. Чыквіна, так і «малодшага» пакалення — С. Яновіча, У. Гайдука, Н. Артымовіч, З. Сачко, Е. Баенны, Л. Танкевіча, Я. Бурша і інш. На матэрыяле творчасці А. Барскага і Я. Чыквіна напісаны артыкул М. Юркоўскага «Матывы дарогі ў паэзіі «белавежцаў». Акрамя таго, паэзіі Я. Чыквіна прысвечаны артыкул В. Смашча. У гэтым жа раздзеле змешчаны артыкул З. Скібінскай — аб перакладзе на польскую мову верша Я. Купалы «А хто там ідзе?» А. Баршчэўскім і Н. Панасюк, і аб перакладчыцкай дзейнасці «белавежцаў» (А. Баршчэўскага, С. Яновіча, Я. Чыквіна, В. Шведа).

Заканчваецца зборнік артыкулам Я. Глушкоўскай аб выніках навуковай дзейнасці кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта за трыццаць год. Калектыў кафедры пад кіраўніцтвам на пачатку А. Амбрэмскай-Яблонскай, затым Э. Смукловай і сучаснага яе загадчыка А. Баршчэўскага падрыхтаваў і выдаў звыш 200 навуковых прац па беларусказнаўству,

сярод якіх — манаграфіі, слоўнікі, падручнікі і г. д.

Зборнікі, такім чынам, засведчылі шырокія навуковыя інтарэсы польскіх беларусістаў, актуальнасць тэматыкі і высокі навукова-тэарэтычны ўзровень іх даследаванняў. Яны ўзбагачаюць беларускую навуку новымі фактамі і абагульненнямі і разам з тым служаць справе ўмацавання дружбы паміж польскім і беларускім народамі, бо, як слушна сказаў навуковы рэдактар аднаго з гэтых зборнікаў В. Пілат, «спрыяюць узаемнаму шанаванню і разуменню культуры, якія, захоўваючы сваю адметнасць, вырасталі ўсё ж са сродных крыніц». Нельга не пагадзіцца і з наступнымі словамі гэтага ж аўтара: «Надшыў час, калі, імкнучыся да еўрапейскай інтэграцыі, трэба заўсёды памятаць пра тое, што без разумення культуры таго ці іншага народа, яго духоўнай спадчыны не можа быць гаворкі аб узаемнай павазе і — што за гэтым ідзе — аб добрым суседстве».

Л. М. Шакун

Occasional Papers in Belarussian Studies.
№ 1, 1995 / Edited by James Dingley and Arnold McMillin/School of Slavonic and East European Studies. University of London, 1995. VIII+73 p.

У даперабудаваную пару чытач мог зрэдку сустрэць спасылкі на даследаванні па беларускай мове, літаратуры і гісторыі, апублікаваныя ў «The Journal of Byelorussian Studies». Але марна стаў бы чытач выпісваць навуковы часопіс па беларусістыцы ў дзюво галоўны бібліятэкаў постаўсавецкай Беларусі — адказ прыходзіў стандартны: «не значыцца ў каталогу». Справа была, аднак, не ў цяжкасцях з валютай на падпіску, а ў перастраховачнай вузкалобасці ідэалагічных пагранічнікаў: часопіс для бібліятэк купляўся і потым гадамі мёртвым грузам пыліўся ў спецховішчах. Выпадковымі шляхамі, хутчэй за ўсё, падчас службовых кантактаў з замежнымі славістамі, журнал трапіў у рукі даследчыкаў. Так мне калісьці А. І. Жураўскі даў пачытаць нумар часопіса за 1972 г. з артыкулам Дж. Дынглі аб граматыцы Ужэвіча 1643 г.

«The Journal of Byelorussian Studies» выдаваўся з 1965 г. Англа-Беларускім Супольніцтвам (The Anglo-Byelorussian Society) і вызначаўся акадэмічнасцю ў лепшым сэнсе слова. У адрозненне ад эмігранцкіх «Запісаў Беларускага Інстытута Навукі й Мастацтва» (Нью-Ёрк), лонданскі часопіс меў характар больш даследніцка-пазітывісцкі, пазадэалагічны і пазбаўлены экспліцытнай ненавуковай палемікі. Разам з тым ягоная тэматыка была больш шырокая і разнастайная, з аглядамі часопісаў і кніг па беларусказнаўству і нават з хронікай культурнага жыцця на Беларусі. Аднак пасля 1988 г. часопіс спыніўся, па іроніі лёсу, — як раз у пару цвіцення гарбачоўскай галоснасці.

Сённяшняя «Occasional Papers in Belarussian Studies» — пэўны працяг колішняга часопіса і разам з тым новае выданне. Памер пакуль што значна паменшыўся. Мяркуючы па словах рэдактара *Occasional*

Papers, выданне будзе неперьядчыным, хутчэй накіпталт альманаху.

У чым цікавасць і значнасць новага выдання Лонданскай славістыкі? Апроч прамых пазітывных даследніцкіх вынікаў ды заўсёды карыснага разнадуства, «Occasional Papers in Belarussian Studies», як і ранейшы «The Journal of Byelorussian Studies», варты увагі перш за ўсё самім фактам свайго існавання. Гэты факт можна лічыць шчаслівай (для беларусістыкі) выпадковасцю, а можна — я шхляюся менавіта да другога — заканамернай для гуманітарных ведаў высокай значнасцю ў гісторыі навукі буйной творчай асобы.

Калісьці ў пачатку 60-х гг. выкладчык паўфакультатывнага курса беларускай мовы (які быў уведзены «дзеля агульнага славястичнага далагляду») здолеў зацікавіць беларускaj мовай і літаратурай некалькі студэнтаў. Адзін з іх, Джэймс Дынглі, вывучаў помнікі беларускай пісьменнасці часоў Вялікага княства Літоўскага, потым заняўся сучаснай беларускай філалогіяй і русістыкай, а таксама выкладаннем славянскіх моў у Лонданскім універсітэце. Ён — удзельнік многіх навуковых канферэнцый на Беларусі, складальнік штогодніх крытычных аглядаў усіх даследаванняў па беларускай філалогіі, што друкуюцца на Беларусі (гл. «The Year's Work in Modern Language Studies»). У 1981 г. Дж. Дынглі быў абраны старшынёй Англа-Беларускага Супольніцтва.

Другім слухачом курса беларускай мовы ў 60-х г. быў Арнольд Макмілін. З бегам часу ён стаў лепшым у неславянскім замежжы знаўцам беларускай літаратуры. У 1971 г. Макмілін абараніў дысертацыю па беларускай лексікалогіі, у 1973 г. на яе падставе выдаў слоўнік беларускай мовы XIX ст.¹, а ў 1977 г. — гісторыю беларускай літаратуры². Гэтая кніга перакладалася і ў нас, але так і не дайшла да беларускага чытача.

У 1967—1971 гг. Макмілін рэдагаваў «The Journal of Byelorussian Studies», потым заставаўся членам рэдакцыйнага савета часопіса. Сумесна з Верай Рыч пераклаў «Тараса на Парнасе», быў таксама ўкладальнікам і аўтарам прадмовы да зборніка вершаў і іх перакладаў М. Багдановіча, А. Гаруна і З. Бядулі (зноў сумесна з Рыч), у 1992 г. у Лондане апублікаваў па рукапісу зборнік да таго невядомых вершаў Ларысы Геніюш 1945—1947 гг. Разам з тым прафесар Макмілін не толькі беларусіст: ягонаму п'яру належаць некалькі дзесяткаў артыкулаў па рускай літаратуры XIX—XX стст., тэорыі літаратуры і славістыцы. І ўсё ж, калі беларускія тэмы застаюцца ў цэнтры увагі даследчыкаў такога маштабу, то натуральна, што ўтвараецца пэўная і выразная традыцыя беларускіх даследаванняў. Вось чаму ў Лонданскім універсітэце аднавілася выданне «Belorussian Studies».

З другога боку, пасля апошняй сусветнай вайны ў Англіі і Шатландыі асела даволі шмат беларусаў-эмігрантаў. Вядома, яны імкнуліся прыжыцца ў Брытаніі, але разам з тым хацелі перадаць дзецям пачуццё Радзімы, веданне мовы, культурных каранёў. На свае невялікія грошы трымалі нядзельныя беларускія школы, хадзілі ў Лонданскую беларускую уніяцкую царкву, што пры падтрымцы Ватыкана заснавалі

беларускія айцы-марыяны. Вакол царквы намаганьнямі Англа-Беларускага Супольніцтва ўтварыўся навукова-асветніцкі цэнтр — Беларускае бібліятэка імя Францыска Скарыны. І калі друкаванымі кнігамі, хаця б і рарытэтамі, лонданскіх славістаў не здзівіш, то іншая справа рукапісны адзел. Ён багаты на каштоўнейшыя для гісторыі беларускай культуры аўтографы. Менавіта тут Макмілін вывучаў і рыхтаваў да друку рукапісны зборнік Ларысы Геніюш.

У першым выпуску новых «Belarussian Studies» — тры асноўныя раздзелы: «Мова», «Літаратура» і «Гісторыя», дзве рэцэнзіі ды звесткі аб аўтарах нумара. Друкуюцца таксама паведамленні аб працягу дзейнасці Англа-Беларускага Супольніцтва і Бібліятэкі імя Францыска Скарыны; на апошніх дзвюх старонках змешчаны спіс выданняў па беларусістыцы (у большасці рэпрэнтаў кніг і брашураў 1918—1939 гг.), што можна набыць сёння ў Лонданскім універсітэце.

Лінгвістыка ў сёлетных «Belarussian Studies» прадстаўлена артыкулам Веранікі Ду Ф'ю (Du Feu) «Тры літаратурныя мовы Беларусі» і дзвюма рэцэнзіямі.

«Тры мовы», якія бачыць ў гісторыі беларускай пісьмовай культуры праф. В. Ду Ф'ю, гэта, па-першае, царкоўнаславянская мова, па-другое, народная мова (vernacular), ці, па прынятай у беларускім мовазнаўстве тэрміналогіі, *простая мова* і, па-трэцяе, сучасная літаратурная мова, якую аўтарка, з улікам абрыў сувязі сучаснай літаратурнай мовы з мовай XVI—XVII стст., лічыць асобнай. Навізна артыкула, аднак, не ў гэтым, а ў вылучэнні тэрміналагічнай мадэлі для пабудовы тыпалогіі славянскіх літаратурных моў. В. Ду Ф'ю налічвае шэсць прымет, істотных для тыпалогіі літаратурных моў: 1) храналагічная характарыстыка мовы; 2) тып дыялектнай базы; 3) тып уплывовых аўтараў (стваральнікаў) літаратурнай мовы; 4) тып графікі; 5) крыніцы ўзбагачэння слоўніка; 6) наяўнасць кніжнага і гутарковага рэгістраў. Для кожнай прыметы даследчыца пералічвае па шэсць канкрэтных значэнняў і потым, у сумарнай матрыцы для чатырох моў (беларускай, польскай, рускай і украінскай) крыжыкамі адзначае, якое канкрэтнае значэнне рэlevantнае для кожнай з названых моў. Напрыклад, прымета, што тычыцца крыніц узбагачэння слоўніка, канкрэтызуецца наступным чынам: а) іншамовныя (foreign) запазычванні; б) міжславянскія запазычванні; в) лексічныя калькі; г) фразеалагічныя калькі; д) семантычныя калькі; е) словаўтварэнне. Пры гэтым для беларускай і ўкраінскай моў аўтарка лічыць істотнай толькі крыніцу (б), для польскай — крыніцы (а) і (д); для рускай — усе, акрамя словаўтварэння. Зразумела, такая тыпалогія не вытрымлівае супастаўлення з рэчаіснасцю славянскай моўнай прасторы; відавч, намаганні аўтаркі былі скіраваны не на моўную рэальнасць, а на пабудову стройнай мадэлі. Здзіўляе таксама тое, што па прымеце «тып графікі» В. Ду Ф'ю лічыць істотнымі для беларускай літаратурнай мовы дзве сістэмы (кірыліцу і арабскае пісьмо) і нават не згадвае пра беларускую лацінку.

Змястоўная і даволі крытычная рэцэнзія прафесара Тэль-Авіўскага універсітэта Паўла Векслера (Wexler) знаёміць чытачоў з

выданнем, што стала буйной падзеяй не толькі ў беларусістыцы, але і ў вывучэнні славянскіх перакладаў Бібліі. Гаворка ідзе аб фотатыпічным першавыданні ў Іерусаліме ў 1992 г. вядомым славістам Машэ Альтбаўэрам так званага *Віленскага кодэкса 262* (што захоўваецца ў акадэмічнай бібліятэцы Літвы) — рукапіснага зборніка біблейскіх твораў у перакладзе (канца XV ці пачатку XVI ст.) з яўрэйскай і арамейскай моў на славянскі ідыялект, больш дакладнае этналінгвістычнае азначэнне якога складае праблему. «На мой погляд, — піша Векслер, — тое, што Альтбаўэр называе 'беларускім перакладам', з'яўляецца *неперакладзены* яўрэйска-арамейскі тэкст (граматычная структура) з беларускай і царкоўнаславянскай лексікай. Паколькі яўрэйскі перакладчык проста генерыруе ідэясінкрэтычныя і нідзе не засведчаныя лексічныя неалагізмы, з мэтай імітаваць семіятычныя нормы, каштоўнасць Кодэкса для беларускага мовазнаўства істотна памышаецца» (С. 65). Разам з тым Векслер звяртае ўвагу чытача на тое новае ў выданні і даследаванні Альтбаўэра, што тычыцца непасрэдна беларусістыкі — напрыклад, адзначае, некаторыя спецыфічныя беларускія біблейскія адпаведнікі (*milostnikъ, zatecъ, Zaharoda, Zakonъ*).

Другая рэцэнзія нумара — водзью прафесара з Глазга Майкла Кірквуда (*Kirkwood*) аб калектыўным даследаванні «Русскій язык в Белоруссии», выдадзеным «Навукай і тэхнікай» пад рэдакцыяй А. Я. Міхневіча ў 1985 г. Водзью рэзка крытычны: М. Кірквуд лічыць, што кніга маскіруе ступень сапраўднай экспансіі рускай мовы на Беларусі і з'яўляецца яшчэ адной халтурай (*hack-work*), абьякавым выканнем «планаў па навуцы». Між тым гэтая кніга ў свой час была падзеяй і дасягненнем: па ступені інфарматыўнасці яна значна перавышала ўзровень савецкай сацыялінгвістыкі (калі гаворка ішла не, дапусцім, аб Афрыцы, а пра моўныя сітуацыі ў рэспубліках, сабраных ў «союз нерушымый»). Наўрад ці сп. Кірквуд уяўляе ўсе тыя тормазы і абмежаванні, якія стрымлівалі сацыялінгвістыку ў СССР. Дастаткова згадаць апытанне жыхароў Беларусі аб іх адносінах да беларускай мовы, якое ў 1979—1981 гг. праводзіў Алег Бембель, але так і не атрымаў дазволу на публікацыю гэтых запісаў у аніводным беларускім выдавецтве (па шчасцю, у 1985 г. гэтыя матэрыялы выйшлі кнігай у Лондане³). Вядома, сёння «Русскій язык в Белоруссии» 1985 г. — гэта ўжо гістарычны дакумент даўно прагэтай пары (прычым і сам зборнік, а не толькі сабраная ў ім інфармацыя). Колькі адбылося пераменаў, якая супярэчлівая і імклівая эвалюцыя моўнай свядомасці народа, колькі зрухаў у саміх падыходах да сацыялінгвістычных пытанняў! Таму і рэцэнзаваць колішні зборнік без ані слова аб сучаснасці — канешне, анахранізм. Відаць, рэдакцыйны партфель не надта поўны, калі маральна застарэлая рэцэнзія ўсё ж друкуецца.

Артыкул даследчыцы з Оксфарда Ніны Тэйлар (*Taylor*) «Беларускі пейзаж у раманнах Тадэвуша Канвіцкага (*Konwicki*)» прысвечаны творчасці вядомага польскага пісьменніка, аўтара 20 кніг, некаторыя з якіх выдадзены і па-англійску (асобныя

творы — двойчы), па-нямецку, па-руску (Современный сонник. М., 1966), але толькі не па-беларуску. Між тым замежнага голасу, больш блізкага і больш адданага Беларусі, зараз пачуць нельга — у гэтым пераконваюць пераклады інтэрв'ю і артыкулаў Канвіцкага, што зрэдку трапляюць у «ЛіМ» ці «Европейское время». Іх асноўныя матывы — боль за Беларусь, роздум над лёсам беларусаў і, поруч з настальгіяй па Беларусі, — цвярозасць еўрапейскага інтэлектуала, пазбаўленага ілюзій наконт будучыні агульнай культурна-інфармацыйнай прасторы. Артыкул Н. Тэйлар цікавы тым, што падрабязна, доказна і, дзякуючы шчодрым выпісам з прозы Канвіцкага, нават лірычна, дае адчуць своеасаблівае этнічнае ментальнасці, якая вызначаецца як польска-літоўска-беларуская, да таго ж загартаваная, па словах самога Канвіцкага, «умераным печам» (*mild hell*) трох элементаў — польскага, рускага, яўрэйскага. Віленскі гімназіст, родам з Вілейкі, потым партызан Ашмянскай брыгады, у 1945 г. ён вярнуўся ў спустэлую Вільню і ў тым жа годзе паехаў у Польшчу — відаць, каб назаўсёды нудзіцца па беларускаму небу, беларускім назвам мястэчак, беларускай мове дзяцінства. Як паказвае Тэйлар, менталітэт, які ўзрос на скрыжаванні гістарычных лёсаў, розных этнічных і культурна-рэлігійных плыняў, зыходзіць з найвышэйшай каштоўнасці духоўна суверэннага, прыватнага, індывідуальнага.

Гістарычныя тэмы «*Belarusian Studies*» у пэўным сэнсе працягваюць «звышгэму» Н. Тэйлар: беларусы і беларуская культура ў іх сувязях з этнічна-культурным наваколлем. Алег Латушонак, выкладчык Кракаўскага ўніверсітэта, у артыкуле «Студэнты з Вількага княства Літоўскага перад Рэктарскім судом Кракаўскага ўніверсітэта ў 1469—1536 гг.» на аснове разбору рукапісных лацінскіх судовых актаў, што захоўваюцца ў Ягелонскай бібліятэцы, падае шмат цікавых звестак аб універсітэцкім побыце. Юрысдыкцыя Рэктарскага суда была настолькі шырокай, што больш двух трэцяў універсітэцкага «насельніцтва» (шкалароў, бакалаўраў, прафесараў, і сярод іх нямяла было *Lithuanus* — выхадцаў з беларускіх зямель) так ці інакш згадваюцца ў судовых кнігах: хто адказчыкам, хто сведкай, хто паручыцелем, і пры тым ў справах самых розных: аб пазыках і закладах, сварах і бойках, штрафах за цывільную вопратку і працэнтах за даўгі. Заслугоўваюць увагі назіранні аўтара над этнонімамі: адзін і той жа чалавек у адным дакуменце называецца *Lithuanus*, а ў другім — *Russus*; да адной і той жа асобы маглі адносіцца таксама этнонімы *Pole* і *Russus*. Этнонім *Ruthenus* не сустракаецца ў разледжаных актах (відаць, этнонімы пісаліся са слоў саміх удзельнікаў спраў).

Дэвід Саўндэрс (*Saunders*), выкладчык гісторыі з універсітэта ў Н'юкале-на-Тайне, аўтар манаграфіі «*The Ukrainian Impact on Russian Culture 1750—1850*» (1985), абапраочыцца на друкаваныя крыніцы, прадстаўляе артыкул «Мікалай Пятровіч Румянцаў і расійскае адкрыццё Беларусі». Аўтар акрэслівае тую ролю, якую адыграў ў працэсе прызнання этнакультурнай асобнасці Беларусі славеты мецэнат, ініцыятар збірання і навуковага выдання помнікаў

пісьменнасці, расійскі канцлер граф Румянцаў. Адносіны Д. Саундэрса да свайго героя цалкам апалагетычныя, хоць ёсць і іншы бок медаля. «Адкрываючы» Расіі мінулае Беларусі (у тым ліку фінансуючы падрыхтоўку 3-томнага «Белорусского архива», з якога, праўда, свет убачыў толькі першы том), Румянцаў закрываў будучае Беларусі як зямлі, дзе народ захоўвае і ведае сваю гісторыю і культуру. Уладар Гомеля з наваколлем (падарунак Кацярыны II яго бацьку за перамогу над туркамі) Румянцаў распаралзіўся скупляць у беларускіх манастырах, мястэчках, маёнтках летагісы, дзельавыя акты, архівы, царкоўныя і прыватныя бібліятэкі. Усе гэтыя скарбы вывозіліся ў Маскву, дзе ствараўся славагу Румянцаўскі Музеум, тонар расійскай культуры.

Вяртаючыся да агульнага агляду новага выпуска «Belarussian Studies», хачелася б адзначыць такую прывабную яго рысу: храналагічную і геаграфічную шырыню ў разуменні беларускай праблематыкі, еўрапейскі маштаб аўтарскіх паралелей і меркаванняў і разам з тым — бяспрэчнае прыняцце агульначалавечай каштоўнасці маргінальных пльыняў гісторыі, звычайнага лёсу, прыватнага жыцця, камернай музыкі простага слова. Такая пазіцыя абяцае ўважлівы, адказны падыход да культуры, спалучэнне кваліфікацыі, далягляду і чалавечага інтарэсу да іншага чалавека.

¹ М с Millin A. B. The Vocabulary of the Byelorussian Literary Language in the Nineteenth Century. London, 1973.

² М с Millin A. B. A History of Byelorussian Literature from its Origins to the Present day. Giessen, 1977.

³ Б е м б е л ь А л е г. Роднае слова і маральна-эстэтычны прагрэс. Лёндан, 1985.

Н. Б. Мячкоўская

«Энциклопедия «Слова о полку Игореве» / Ред. коллегия: чл.-корр. РАН Л. А. Дмитриев, акад. РАН Д. С. Лихачев, канд. филол. наук С. А. Семячко, д-р филол. наук О. В. Творогов (отв. редактор). СПб.: изд-во «Дмитрий Буланин», 1995. Т. 1. А — В. 276 с.; Т. 2. Г — И. 334 с.; Т. 3. К — О. 387 с.; Т. 4. П — слово. 380 с.; Т. 5. Слово Даниила Заточника — Я. Дополнения. Карты. Указатели. 399 с.

Незвычайна высокае паэтычнае майстэрства аўтара «Слова аб полку Ігаравым» зрабіла гэты твор знакамітым ва ўсім свеце. Не выпадкова насля адкрыцця спісу помніка А. І. Мусіюна-Пушкіным у канцы 80-х ці пачатку 90-х гг. XVIII ст. і апублікавання яго — 1800 г. з'явілася вялікая колькасць даследаванняў пра змест, вобразную сістэму, мову, стыль, арфаграфію, палеаграфічныя асаблівасці; пра палітычныя, рэлігійныя і міфалагічныя погляды аўтара, гістарычныя падзеі канца XII ст. і ранейшага часу, дзеючых асоб, этнанімію, айканімію, гідранімію, прыродныя з'явы, жывёл, птушак; архітэктурныя аб'екты, названыя ў «Слове», археалагічныя знаходкі, зброю старажытнарускіх дружын;

узаемаадносінны ўсходніх славян з цюркскімі плямёнамі паўднёвых стэпаў і г. д.

Сярод прац па тэматыцы «Слова» — манаграфіі, нарысы, слоўнікі, артыкулы на розных мовах народаў свету; нямала выйшла з друку спецыяльных зборнікаў, бібліяграфічных даведнікаў і іншых публікацый. Асобна трэба адзначыць паэтычныя і пражанічныя пераклады помніка на 54 славянскія і неславянскія мовы, а таксама вершаваныя творы на тэмы «Слова». Матывы помніка атрымалі шырокае адлюстраванне ў выяўленчым, музычным і тэатральным мастацтве.

У сувязі са святкаваннем 800-годдзя «Слова» ўзнікла ідэя падрыхтаваць энцыклапедыю помніка. Першым вопытам такога выдання з'явілася кніга беларускага філолага М. Г. Булахава «Слово о полку Игореве» в литературе, искусстве, науке. Краткий энциклопедический словарь» (Под ред. чл.-корр. АН СССР Л. А. Дмитриева. Мн.: «Университетское», 1989, 247 с. Тут змешчаны 474 артыкулы, у якіх раскрываюцца заслугі даследчыкаў помніка, мастакоў-ілюстратараў, кампазітараў, вакалістаў, тэатральных дзеячаў; дадзены кароткія звесткі пра герояў; пазмысловесці, пра мастацкія асаблівасці мовы «Слова», пра найбольш важныя выданні і пераклады твора. Гэты слоўнік упрыгожваюць шматлікія партрэты, рэпрадукцыі карцін і гравюр, здымкі рэдкіх выданняў «Слова», буйныя даследаванняў і іншыя ілюстрацыі. За выдатнае мастацкае афармленне і паліграфію слоўнік быў уадастоены Дыплама Івана Фёдарова. Агульная станючая ацэнка слоўніка змяшчаецца ў шэрагу рэцэнзій і водзываў, надрукаваных у расійскім, украінскім і беларускім друку.

На працягу апошніх 15-ці гадоў над стварэннем поўнага энцыклапедычнага даведніка па тэматыцы і праблематыцы гэтага помніка напружана працаваў Інстытут рускай літаратуры (Пушкінскі Дом) у Пецярбургу. Яго намаганні ўвянчаліся выданнем пяцітомнай «Энциклопедии «Слова о полку Игореве».

У напісанні артыкулаў для «Энциклопедыи» (а іх у пяці тамах налічваецца звыш тысячы) прымалі ўдзел 75 вучоных розных спецыяльнасцей, сярод іх акадэмікі РАН Д. С. Лихачоў, А. М. Панчанка, чл.-кар. РАН Л. А. Дзмітрыеў, дактары філалагічных навук Ю. К. Бегуноў, У. В. Колесаў, А. В. Творагаў, Р. П. Дзмітрыева, Г. М. Маісеева, С. М. Азбелеў і іншыя айчыныя і замежныя даследчыкі «Слова». Каля 50-ці артыкулаў для «Энциклопедыи» напісаў прафесар М. Г. Булахаў. Надзвычай вялікую аўтарскую і рэдактарскую працу выканаў доктар філалагічных навук А. В. Творагаў, а таксама ўвесь калектыў рэдакцыі і выдавецтва РАН «Дмитрий Буланин».

Вельмі прыемна адзначыць, што у «Энциклопедыи» дастаткова поўна адлюстраваны падзеі, якія адбыліся ў XI—XII стст. на тэрыторыі заходнерускіх княстваў — сучасных беларускіх зямель. Як вядома, аўтар «Слова» асаблівае значэнне надаваў раскрыццю ўзаемаадносін паміж цэнтральнай кіеўскай уладай і Полацкім княствам, паколькі апошняе адыгрывала важную ролю ў грамадска-палітычным і эканамічным жыцці Старажытнай Русі.